

STASYS ŠLEKYS

*IŠ ISTORIJOS MOKYTOJO
ATSIMINIMŲ (1940–1977 m.)*

*Šis Stasys Šlekys, g. 1907 m. gegužės 17 d. Rukavinskio
kaimo Rukavinskio valsčiuje, V. Kavaliausko apskr. vienuoliktos rinktinės seniūnijoje.
Užaugęs trijų brolių ir tryjų seserų šeimoje. Ona g. 1912, Elžbieta
1913, Teresė 15, Stasys 17, Gytis 22, Bronė 22. Penki brolių ir
seserų šeima.*

Vilnius, 2017

TURINYS

Pratarmė

Mokytojas Stasys Šlekys apie save.....

Kai prisimenu Auklėtoją / Violeta Stanaitytė-Staniulionienė.....

Svarbesnės Stasio Šlekio gyvenimo ir veiklos datos.....

Literatūra ir šaltiniai.....

Pratarmė

2017-aisiais sukanka 100 metų pedagogui, ilgamečiam istorijos mokytojui Stasiui Šlekiui (1917–2000). Gimęs Suvalkijoje, Vilkaviškio rajone, ten pradėjo pedagogo kelią. 1945 m. St. Šlekys persikėlė į Vilnių ir čia gyveno iki paskutiniųjų dienų. 1949 m. baigė tuometinį Vilniaus pedagoginį institutą (dabar – Lietuvos Edukologijos universitetas). Dirbo keliose švietimo sistemos įstaigose, mokytojavo. 17 metų, iki pat išėjimo į pensiją 1977-aisiais, buvo Vilniaus 31-osios vidurinės mokyklos (dabar Tuskulėnų gimnazija) istorijos mokytojas.

Keletą metų St. Šlekys buvo šios mokyklos antrosios (1969 m.) laidos auklėtojas. Šiai klasei mokytojas skyrė daugiausia dėmesio ir laiko, bendravo su savo auklėtiniais iki paskutiniųjų gyvenimo dienų. Tik prasidėjus Lietuvos Atgimimui jis galėjo atvirai papasakoti savo mokiniam, koks nelengvas buvo mokytojo gyvenimas, kokį nepasitikėjimą, o kartais net ir persekiojimą, jis jautė sovietmečiu. St. Šlekys tarpukariu mokėsi katalikiškoje Marijampolės gimnazijoje. 1944 m. kurį laiką priklausė generolo Povilo Plechavičiaus vadovaujamai Vietinei rinktinei. Niekomet nebuvęs partinis, žinojęs tiesą apie Lietuvos „išvadavimą“ 1940-aisiais, nebuvo patikimas kadras dėstyti istoriją tarybinėje mokykloje. Apie tai mokytojas St. Šlekys rašė savo autobiografijoje 1997 m., kai buvo švenčiamas jo 80-metis. Ta proga buvę mokiniai rengė straipsnį spaudai ir pateikė mokytojui keletą klausimų, į kuriuos jis gana išsamiai atsakė.

Šiame darbe pateikiama ilgamečio istorijos mokytojo Stasio Šlečio 1997 m. parašyta autobiografija, taip pat jo atsakymai į kelis tuomet auklėtinių pateiktus klausimus. Pridedami mokytojo auklėtinės, buvusios pedagogės, Violetos Stanaitytės-Staniulionienės prisiminimai. Nurodomos svarbesnės St. Šlečio gyvenimo ir veiklos datos, literatūra ir šaltiniai.

Rengėjos

Mokytojas Stasys Šlekys apie save

Aš, Stasys Šlekys, Petro sūnus, gimiau 1917 XI 7 d. Rakauskų km. Keturvalakių vlsč., Vilkaviškio apskr., vienuolikos vaikų šeimoje. Užaugome trys broliai ir trys seserys: Ona (g. 1912), Elziejus (g. 1913), Teresė (g. 1915), Stasys (g. 1917), Petras (g. 1922), Bronė (g. 1932). Penki broliai ir seserys iškeliavo į anapus dar vaikystėje.

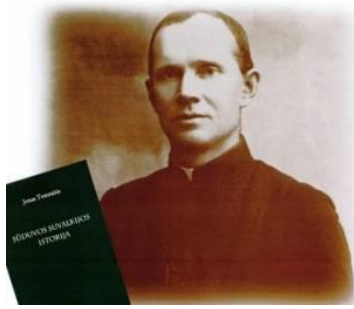
Šlekių šeima. Apie 1936 m.

1940 metai sutapo su gimnazijos baigimu, mamos mirtimi, mūsų ūkio smukimo pradžia. Mokiausi Marijampolės marijonų [klasikinėje] ir R. J. [Rygiškių Jono valstybinėje] gimnazijose. Nesitikėdamas jokios materialinės paramos iš tėviškės, apie tolimesnį mokymąsi nebuvo jokios galimybės, tai reikėjo pagalvoti apie savarankišką gyvenimą. Sekdamas vyresniojo brolio Elziejaus

pavyzdžiu, stojau į Karo mokyklą ir buvau priimtas į aspirantų grupę, bet mokykla greit buvo išformuota. Daug negalvodamas padaviau pareiškimą Vilkaviškio apskrities pradžios mokyklos inspektoriui ir buvau paskirtas Vartelių pradžios mokyklos mokytoju.

Vartelių kaime iš 25 ūkininkų 24 buvo evangelikai. 1941 III 5 d. vokiečiai išvažiavo į Vokietiją, mokykla dėl vaikų sumažėjimo buvo uždaryta, o aš perkeltas į Sausininkų pradžios mokyklą Bartninkų vlsč., kurioje užbaigiau 1941 mokslo metus. Varteliai yra ta vieta, kur gaidžio giedojimas girdimas trijose valstybėse – Vištyčio ežero smaigalyje. 1941 VI 21 dienos pavakare, išdalinęs mokiniams baigimo keturių skyrių pažymėjimus, grįždamas dviračiu į tėviškę, užsukau į Lankeliškius aplankyti savo buvusį kapelioną ir prancūzų kalbos mokytoją [Joną] Petriką. Petrika, pašalinus jį LTSR vyriausybei iš gimnazijos, gyveno prisiglaudęs pas Lankeliškių kleboną [Vaclovą] Balsį, kartu ten gyveno iš Vilkaviškio kunigų seminarijos pašalintas prelatas [Justinas] Dabrila. Iš jų sužinojau, kad užsienio radio pranešė, kad po 2-3 dienų prasidės karas. Draudė mane nakvoti, nes saulė buvo visai prie laidos. Išgirdęs apie tai, kad greit prasidės karas, sėdau ant dviračio ir kaip paukštis parlėkiau namo, kur namiškiai jau giliai miegojo. VI 22 dieną, dar saulei netekėjus pasigirdo tolimi lėktuvų ūžimai, sviedinių sproginiai. Tik dabar pradėjau suvokti Petrikos pasakytus žodžius, karas prasidėjo ne po 2-3 d., o man išvykus po 2-3 val. Likimui esu dėkingas, kad neapsinakvojau Lankeliškiuose, nes būčiau sulaukęs visų trijų kunigų likimo. Būdavonės miškelyje žiauriai nukankinti.

Visą vokiečių okupacijos laikotarpį dirbau Alksninės pradžios mokykloje, Bartninkų vlsč. 1944 m. už atsisakymą pasikabinti Hitlerio paveikslą ir vyrų atkalbinėjimą nestoti į vokiečių armiją mokyklos vedėjo Žaliausko buvau įskųstas Vilkaviškio gestapui. Jei esu dabar dar gyvas, tai aiškus įrodymas, kad gimiau po laiminga žvaigžde.

Jonas Totoraitis.

Didelę įtaką mano gyvenime suvaidino mano buvusieji mokytojai: [Marijampolės] Marijonų klasikinės gimnazijos [įkūrėjas ir ilgametis jos] direktorius, istorikas [Jonas] Totoraitis, prefektas [Vincas] Gergelis, kunigas, istorikas [Juozapas]

Stakauskas, kuris Vilniaus

valstybiniame archyve išsaugojo 14 [iš tikrųjų – 17 – N. S.] žydų, RJ [Rygiškių Jono] valstybinės gimnazijos direktorius ir lotynų kalbos mokytojas

[Antanas] Daniliauskas, kūno kultūros mokytojas

gimnazijos direktorius ir lotynų kalbos mokytojas [Antanas] Daniliauskas,

[Leonas] Puskunigis [1910–1994]. Pastarieji minimi B. Sruogos knygoje

„Dievų miškas“. Puskunigis pagarsėjo kaip kaip Skriaudžių

Juozapas Stakauskas.

kanklininkas. Jis dalyvaudavo su savo kanklėmis kasmetiniuose mano klasiokų susitikimuose. 1994 VI 26 atsisveikinome su savo buvusiu mokytoju geru pedagogu, fizikultūrininku, turistu. Dar ir dabar yra išlikę jo pravedami turistiniai žygiai slidėmis po Marijampolės apylinkes.

Nuo 1944 rudenio iki 1945 kovo 1 d. dirbau Keturvalakiuose, savo gimtajame valsčiuje. 1945 III 1 d. buvau perkeltas į Vilkaviškio gimnaziją dėstyti kūno kultūrą ir istoriją. Karui pasibaigus buvo reikalaujama pasirašyti padėkos laišką drg. Stalinui. Vienas III kl. mokinys direktoriaus Dabkūno prašomas atsisakė pasirašyti. Dabkūnas sakė: „Ar tu tėvelio Stalino nemyli?“. Vaikas verkdamas atsakė: „Man tėvelis liepė nepasirašyti“. Direktorius tuoj sušaukė mokyklos tarybos posėdį ir [liepė? – N. S.] sumažinti elgesio pažymį. Direktorius gudravo, kad elgesį jam sumažinti, kad jis laipiojo po medžius ir galėjo nulaužti obels šaką. Aš stojau vaiko ginti. Šakos jis nenulaužė, mokykloje nėra sporto įrankių, tai kur vaikams gimnastikuoti, išlieti energiją. Aš, kaip kūno kultūros mokytojas, jo elgesį pateisinu, kiti mokytojai palaikė mane, ir vaikas buvo apgintas. Antras konfliktas su direktoriumi, senu komunistu, buvo toks. IV klasės istorijos egzamine komjaunuolei daviau pataisą, kuri nė žodžio neatsakė į leistą du kartus traukti bilietą. Egzamine asistentė buvo Lastienė, vaistininko žmona. Rugpjūčio 27 d. 9 val. atvažiavau pataisininkų egzaminuoti. Direktorius mokinius sukvietė ne 9, o 8 val. ir pradėjo egzaminuoti. Man atėjus į klasę iššauktai komjaunuolei liepė sėstis, o man pareiškė, kad vieną jau išegzaminavo. Aš atsakiau: „Ačiū, direktoriau, man bus mažiau“. Pataisoms pasibaigus, mokiniai pasakė, kad ta direktoriaus išegzaminuota dar nė vieno žodžio neištarė. Man pasidarė aišku, kad dirbti Vilkaviškyje su Dabkūnu nepakeliui.

Tik laimingo atsitikimo dėka gavau iš švietimo skyriaus raštišką sutikimą važiuoti į **Vilnių** dirbti ir mokytis. 1945 IX 1 d. aš jau Vilniaus I berniukų gimnazijos [iki 1944 m. tai buvo Vytauto Didžiojo gimnazija, nuo 1957 m. – Vilniaus Antano Vienuolio vidurinė mokykla – N. S.] kūno kultūros mokytojas ir VVPI istorijos fakulteto studentas. Be fizinio lavinimo pamokų turėjau ir auklėjamąją klasę. Vieni iš pirmųjų mano auklėtinių buvo [Mečislovo] Gedvilo, pulkininko Motiekos¹, generolo Ladigos², prof. [Dzido] Budrio, T. Venslovo [gal Antano Venclovos? – N. S.], Kazlausko ir kitų žinomų žmonių sūnūs.

¹ Vladas Motieka – 16-osios Lietuviškosios divizijos pulkininkas, jo sūnus Kazimieras Motieka.

² Kazys Ladiga (1893–1941), Lietuvos karo veikėjas, generolas leitenantas.

1948/49 m. m. perėjau dirbti į Vilniaus I DJ [darbo jaunimo] mokyklą dėstyti istoriją. Persikėliau į kitą mokyklą [su] tikslu, kad geriau ir sėkmingiau galėčiau tęsti ir geriau pasiruošti valstybiniam egzaminams VVPI. 1949 m. baigiau VVPI, išlaikiau valstybinius egzaminus ir gavau diplomą su pagyrimu, ir įgijau istorijos mokytojo specialybę ir kvalifikaciją.

Švietimo ministerija skirstydama naujai iškeptus kadrus man pasiūlė Trakų mokytojų seminarijos mokymo dalies vedėjo vietą. Tačiau aš išvažiuoti iš Vilniaus atsisakiau, tuomet pasiūlė eiti dirbti į Švietimo ministerijos pradinių ir vidurinių mokyklų valdybą inspektoriaus pareigoms. Su šiuo

Mokykloje buvo tradicija kiekvienas mokytojas meta pradžioje parvežti mokytojų kolektyvui šventines pedagoginio darbo, kaip 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40 metų. Išrašiau į šią mokyklą tikėdamas pedagoginio darbo metais 21 metus. Pagal mokyklos tradiciją pagal pedagoginio darbo ^{metus} būti atšviestas 3 kartus. Šio tarpu mokyklos kolektyvui paminėjo ir apdovanojo mane tik šventinant 55 ir 60 metų sukaktį. Nepaminėjau mokyklą mano 50 m. sukakties. Nesinau iš kur mano anketinis rašinyje mano gimimo data, rašiau, kad šis šlovinis šlovinis, mane nepavedami apie šlovinio tiktus. Kai atrykau į šlovinis mane viš šventinai nusiūta mane parvežti ir apjuvinti tautine juosta. Kurioje šlovinis šlovinis: sveitiname su 50 m. jubiliejumi. Šis šlovinis mane anketinis rašinyje, pagerbiau mane buvo šlovinis kartas brauzgintis ir veliau mokyklos rašiau su 55 ir 60 m. jubiliejumi. Šis mane šlovinis šlovinis atgarsiui negalėjo nepasiekti mokyklos administracijos. Jauardamieri nepasiegti nutarė paminėti po 5 metų mano 55 m. jubiliejus, nors toje jubiliejui niekur neatsiūčiau. Tam būna gera proga. Mokykloje buvo minintys komiteto organizacijos suiktinimo Lietuvoje 55 m. sukaktis. Mokyklos valdė vyco šlovinis šlovinis sukakties paminėjimas, tai sparsigotos mokytojas, boveit per juos būvau nuteiptas į valdžią ir parvežti, 55 m. sukaktis proga. Apie ruošinamus mane parvežimus, nieko nežinojau. Šis mokyklos geras mane atšviesti toli gražu nelaukiau prieš su rašiau šlovinis šlovinis mano anketinis

Stasio Šlekio rankraščio fragmentas. 1997 m.

siūlymu sutikau ir nuo 1949 VIII 20 d. pradėjau dirbti švietimo ministerijos aparate. Inspektoriumi dirbau tik metus ir 2 mėnesius, bet per tą trumpą laiką spėjau [ne tik] susipažinti, bet ir ant savo kailio pajusti biurokratinio aparato „malonumus“. Švietimo ministras buvo [Albertas] Knyva³. Tai – tipiškas biurokrato pavyzdys. Jo pavaduotojas Simanovičius – psichinis ligonis, o Lisauskas – neišsiauklėjimo, grubumo pavyzdys. Knyva tiek buvo išpuikęs ir išdidžiai laikėsi, kad kai eidavo iškėlęs galvą, tai nei kiaušinis nuo galvos nenukristų. Jam, turbūt, malonu matyti didžiulę eilę belaukiančių interesantų, kada jis pasipūtęs savo kabinete teiksis juos priimti.

Koktu ir nepatogu būdavo dalyvauti Švietimo ministerijos kolegijos posėdžiuose ir klausytis, kaip ministras Knyva, jo padėjėjai Lisauskas, Simanovičius pradeda visokiais žodžiais, viešai prie kolegijos narių: Švietimo ministerijos darbuotojų, vedėjų, mokytojų akivaizdoje kolioti ir žeminti pradinių ir vidurinių mokyklų valdybos viršininką Vosylių. Sakydavo: „Tu šioks, tu toks, tu durnas, nieko neišmanai, nieko neišmokai“ ir pan. Logiškai galvojant, jei viršininkas netinkamas, tai jį pabarkite, pamokykite išsikvietę savo kabinete, o ne pavaldinių ir net pašalinių žmonių tarpe.

Pokario laikotarpiu paplito gandas, kad Lietuvos mokyklose įsigali žalinga Maro⁴ teorija. Tuo klausimu lietuvių kalba pasirodė brošiūra „Kalbos klausimai“. J. V. Stalinas. Brošiūrai apsvarstyti buvo sušauktas bendras Švietimo ministerijos ir Vilniaus srities švietimo darbuotojų susirinkimas. Susirinkimui pirmininkavo ministro pavaduotojas Simanovičius, pranešimą tuo klausimu padarė Vilniaus srities švietimo skyriaus inspektorius Užpalevičius. Pranešėjas plačiai nušvietė keturias visuomenės vystymosi formacijas, jų bases ir antstatus: vergovinę, feodalinę, kapitalistinę ir socialistinę, bet nė žodžio nepasakė apie pačią pirmąją – pirmykštę bendruomeninę santvarką, kurioje žmonija gyveno labai ilgai.

Po pranešimo sekė klausimai pranešėjui ir diskusijos. Vilniaus srities inspektorius Dambrauskas paklausė: „Vietoj to, kad jūs aiškinatė apie žalingą Maro teoriją mokyklose, geriau nuveskite mus į mokyklas, parodykite, kur yra tas „maras“, o mes paimsime šluotą ir jį išvysime iš mokyklų, ir bus baigtos kalbos“.

Nežinau, kas per teorija buvo tas „maras“, nes su ja taip ir neteko susidurti Lietuvos mokyklose. Iš galo salės aš t. p. paklausiau: „Pranešėjas nušvietė keturias visuomenines santvarkas. Kiek visuomeninių santvarkų žmonija pergyveno – keturias ar penkias?“ Į mano klausimą aštriai reagavo pirmininkaujantis Simanovičius: „Sėsk. Jei nežinai, tai pasiskaityk“.

Sekančios dienos rytą ant laiptų sutikau Simanovičių ir paklausiau: „Tai kiek visuomeninių santvarkų žmonija pergyveno?“ – ir gavau tokį atsakymą: „Velniai žino, kiek jų buvo“. Tai atsakymas ne eilinio žmogaus, o švietimo ministro pavaduotojo. Partinės organizacijos sekretorius Girša paprašė manęs parašyti straipsnį į sienlaikraštį, aš tuoj jo prašymą įvykdžiau ir parašiau straipsnį apie Švietimo ministerijos aparate įsigaliojusį biurokratizmą. Pavardžių neminėčiau, bet aiškiai buvo galima suprasti, apie ką straipsnyje kalbama. Girša, partinės organizacijos sekretorius, perskaitęs pasakė: „Šitokių straipsnių mums reikia kaip duonos ir druskos“. Sienlaikraščio leidimą šefavo ministro pavaduotojas Lisauskas. Kaip reagavo Lisauskas, nežinau,

³ Albertas Knyva (g. 1912), Lietuvos TSR švietimo ministras (1949–1953).

⁴ Nikolajus Maras (1864–1934), rusų archeologas, istorikas, kaukazičių kalbų tyrinėtojas.

bet jis [straipsnis] dienos šviesos neišvydo. Matomai, atsidūrė šiukšlių dėžėje, o aš, pasinaudojant etatų mažinimu, buvau pats pirmas atleistas iš darbo.

Tuo metu Respublikinis pedagoginis kabinetas buvo reorganizuojamas į Respublikinį mokytojų tobulinimosi institutą (RMTI), tai aš, daug negalvojęs, nuėjau dirbti į jį ir jame išdirbau 11 metų – nuo 1950 X 20 iki 1961 X RMTI dirbau Istorijos ir TSRS Konstitucijos kabineto vedėjo pareigose, kartu dirbau VVPI kaip studentų pedagoginės praktikos vadovas.

Darbas RMTI nebuvo skaitomas pedagoginiu darbu gaunant ištarnautą 25 metų pensiją. Ištarnautai 25 m. pensijai gauti du trečdaliai turėjo būti išdirbti mokykloje. Su tikslu išsitarnauti minimą pensiją, aš nuo 1960 m. X 20 d., dirbdamas RMTI, įsidarbinau 38-oje septynmetėje mokykloje, per savaitę turėjau 4 pamokas. Šis įsidarbinimas mokykloje man buvo lemtingas vėliau kilus konfliktui su švietimo ministro pavaduotoju J. Kavaliausku. Gyvenimas greit bėgo pirmyn. Keitėsi RMTI direktoriai, institutas buvo reorganizuojamas bei stiprinami jo kadrai. Aš buvau nepartinis ir neketinau juo būti, tai reikėjo surasti priežastį, kaip mane iš RMTI atleisti. Šio uždavinio ėmėsi pats švietimo ministro pavaduotojas J. Kavaliauskas.

Išsikvietė mane į savo kabinetą ir primetė man tokius kaltinimus: „Praėjusiais metais Jurginis⁵ skaitė mokytojams paskaitą tema „Žečpospolitos žlugimas ir Lietuvos prijungimo prie Rusijos istorinė reikšmė“ ir neteisingai įvertino Lietuvos prisijungimo prie Rusijos istorinę reikšmę, o tu nedavei jam atkirtį kaip kursų vadovas“. Antras man primestas kaltinimas buvo toks: „Švietimo skyrių inspektorių konferencijoje tu raginai paminėti 550 m. sukaktį nuo Žalgirio mūšio, o nieko nepamėnėjai apie V. Lenino gimimo paminėjimą. Ir aš turėjau tai padaryti“. Į tai jam atsakiau: „Argi kursų vedėjo pareiga duoti nurodymus švietimo skyriams ir mokykloms, kokios yra minėtinos datos?“ Po tokio pasipriešinimo Kavaliauskas užsiplieskė kaip kalakutas ir suriko: „Snargli, ne tau mane mokyti! Lauk iš kabineto!“ Nieko daugiau nepasakęs, išėjau. Eidamas atgal į RMTI supratau, kad daugiau kaip 10 metų dirbti vienoje vietoje nereikia, tuo labiau, jei neturi „raudono bilieta“. ⁶ Čia pat prisiminiau pasakėčią „Vilkas ir ėriukas“. Aš atsidūriau ėriuko vaidmenyje ir [galėjau] sulaukti jo likimo. Tik vilkas ėriuką suėdė čia pat po apkaltinimų, nes buvo alkanas, o Kavaliauskas savo auką nusprendė suėsti pasigardžiuodamas, iš lėto. Pareikalavo iš RMTI direktorės, kad mane atleistų iš instituto. Pastaroji davė nurodymą savo pavaduotojui Meškauskui, kad man nuolat primintų, kad laikas paduoti pareiškimą, kad savu noru išeinu iš darbo, nes kitaip nebuvo jokio pagrindo atleisti ilgametį darbuotoją, nepadariusį jokio nusižengimo prieš darbo drausmę ir įstatymus.

1961 m. rudenį susiradau darbą Švietimo aukštųjų mokyklų ir mokymo įstaigų darbuotojų respublikiniame komitete ir įsidarbinau instruktoriaus pareigose bei 38-oje septynmetėje mokykloje pasilikau dirbti su 4 pamokomis savaitėje. Darbas profsąjungos komitete manęs netraukė, tai ieškojau progos grįžti pilnu krūviu dirbti į mokyklą. Proga netrukus atsirado. Komisija, tikrinusi Margytės g-vės vidurinės mokyklos darbą, nuo pareigų nuėmė istorijos mokytoją. Taigi atsirado laisva vieta įsidarbinti 15-oje vidurinėje mokykloje pilnu krūviu. Švietimo skyriaus vedėjas Kazlauskas tučtuojaus parašė įsakymą mane paskirti 15-osios vidurinės mokyklos istorijos mokytoju. Turėdamas paskyrimo įsakymą kišeniuje dar kalbėjausi su Kazlausku. Staiga

⁵ Juozas Jurginis (1910–1994), Lietuvos istorikas, akademikas, žurnalistas.

⁶ „Raudonas bilietas“ – taip sovietmečiu buvo vadinamas komunistų partijos nario pažymėjimas.

sučirškė telefonas, ir Kazlauskas pakėlęs ragelį pradėjo kalbėti. Skambino Kavaliauskas ir reikalavo Šlekį neskirti mokytoju. Į Kazlauskos klausimą: „Kodėl neskirti, ką jis padarė?“ – Kavaliauskas atsakė: „Nieko nepadarė, bet neskirti“. Kazlauskas, padėjęs ragelį, mane paklausė: „Ką tu padarei, kad Kavaliauskas liepia tave neskirti?“ Aš atsakiau, kad, rodos, nieko nusikalstamo nepadariau, kad prieš metus jo spaudimu išėjau iš RMTI. Išėmiau iš kišenės paskyrimo įsakymą, padėjau ant stalo ir pasakiau, kad aš per jėgą prieš Kavaliausko valią į 15-ąją vidurinę mokyklą neisiu. Nežiūrint, kad jau buvo praėję metai, kai buvau pasitraukęs iš RMTI, Kavaliausko kerštas dar nebuvo užmirštas. Nežinau, kaip jis sužinojo, kad aš padaviau pareiškimą užimti vakuojamą mokytojo vietą, ne tik pats skambino Kazlauskui, bet į šį darbą įkinkė ir kitus Švietimo ministerijos darbuotojus pūsti į jo dūdą. Mokyklų valdybos viršininkė Jonynaitė skambino 15-osios vidurinės mokyklos direktoriui Šuksteriui, kad nepriimtų į mokyklą, jei aš ateisiu. Iš švietimo skyriaus tiesiai nuėjau pas ministro pavaduotoją kadru reikalams [Stasį] Pupeikį ir paklausiau, ką kadru skyrius turi prieš mane, kad Kavaliauskas nenori skirti į vakuojamą istoriko vietą. Pupeikis atsakė, kad kadru skyrius neturi nieko prieš mane, o čia yra grynai Kavaliausko asmeniškumas. Apsiraminau ir nutariau pakol kas nekeisti savo profesijos. 38-oji septynmetė mokykla nuo 1962/63 mokslo metų jau pavadinta 7-oji aštuonmetė, o nuo 1966/67 m. m. – 31-oji vidurinė mokykla. Taip aš nuo 1962/63 m. m. pradėjau dirbti 7-oje aštuonmetėje mokykloje su 18 savaitinių pamokų.

1966/67 m. m. 7-oji aštuonmetė buvo perorganizuota į 31-ąją vidurinę⁷, ir persikėlėme į naujas patalpas Minties gatvėje, ir joje dirbau iki išėjimo į pensiją 1977 m. Šioje mokykloje dirbau 17 metų ir 2 mėnesius. Per visus mokykloje išdirbtus metus buvau nuolat Kavaliausko pastangomis persekiojamas. Per švietimo skyrių ir mokyklos direktorę [Janiną] Gureckienę, kurios vyras⁸ buvo [Vilniaus] Tarybų rajono partijos komiteto sekretorius. Buvo ieškoma priekabių, kaip prie manęs prisikabinti ir atleisti iš mokytojo darbo. Buvo siunčiamos įvairios komisijos: LKP centro komiteto, Vilniaus miesto, Vilniaus Lenino rajono, Vilniaus miesto liaudies švietimo skyriaus, kurios tikrindavo visos mokyklos darbą, bet ypatingas dėmesys buvo skiriamas istorijos dėstymui. Mano pamokas tikrindavo kokie 4-5 istorikai, atsivesti iš Vilniaus universiteto, VVPI, Vilniaus miesto švietimo skyriaus, kitų Vilniaus miesto mokyklų.

Visų brigadų, tikrinskių mokyklą, suvestinėse ataskaitose apie istorijos dėstymą atsiliepiama labai gerai. Už techninių priemonių: kino filmų, diapozityvų, diafilmų panaudojimą, kabineto įrengimą buvau statomas pavyzdžiu, kad reikia eiti pasimokyti kitų mokyklų istorikams. Kyla klausimas, tai kodėl buvo dažnos komisijos, kurios ypač domėjosi istorijos dėstymu. Reikalas labai paprastas. Mokyklos direktorė Gureckienė kasmetinėje mokyklos ataskaitoje konstatuodavo: „Mokyklos administracija ir partinė organizacija istorijos dėstymą mokykloje laiko nepatenkinamą (mokytojas Šlekys)“.

Istorijos dėstymą šefavo [Janina] Gureckienė. Per visą mokyklos laiką pas mane [buvo] tik vienoje pamokoje ir padarė tokią pastabą, kad nepakankamai nušviečiau religijos socialines šaknis. Aš jai atsakiau, kad šioje pamokoje kalbėti apie religijos socialines šaknis būtų nukrypimas nuo pamokos temos, apie tai buvo kalbama ir bus kalbama, kai pamokos tema bus tiesiogiai susijusi su religija. Tuo mūsų pokalbis pasibaigė. Daugiau pas mane pamokose Gureckienė, nei kiti mokymo dalies

⁷ Dabar Vilniaus Tuskulėnų gimnazija.

⁸ Jonas Gureckas (g. 1928), sovietinis partinis veikėjas, 1963–1968 m. LKP Vilniaus miesto Tarybų rajono komiteto pirmasis sekretorius.

vedėjai nei karto nebuvo, o vis metinėse ataskaitose kartodavo, kad administracija ir partinė organizacija istorijos dėstymą laiko nepatenkinamu (mokytojas Šlekys). Kuo remiantis taip buvo rašoma, čia ir išlenda yla iš maišo. Štai tau komunisto principingumas, pataikavimas viršininkams, ruošimas medžiagos atleisti mane iš darbo. Tai buvo daroma ne vien savo, bet visos mokyklos partinės organizacijos ir administracijos vardu. Metinės ataskaitos buvo tvirtinamos balsavimo būdu. Čia ir vėl pasireiškėdavo ne principingumo, o aklo pataikavimo direktorei atvejis. Visi partijos nariai akiai keldavo rankas.

Padėtis mokykloje dalinai pasikeitė, kai Gureckienė išvyko į Klaipėdą pas savo vyrą. Direktoriumi buvo atkeltas [Kazys] Milašiūnas, mokymo dalies vedėju – istorikas Dobinas, su juo sutariau neblogai. Tik gaila, kad Milašiūnas neturėjo savo tvirtos nuomonės ir greit pateko į Gureckienės pataikūnių mokymo dalies vedėjų įtakon.

Mokykloje buvo tradicija kiekvienų mokslo metų pradžioje pasveikinti mokytojus, sulaukusius įvairaus pedagoginio stažo, kaip 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40 metų. Aš atėjau į šią mokyklą turėdamas pedagoginio darbo stažą 21 metus. Pagal mokyklos tradiciją pagal pedagoginį stažą turėjau būti atžymėtas 3 kartus. Tuo tarpu mokyklos kolektyvas paminėjo ir apdovanojo mane tik švenčiant 55 ir 60 metų sukaktį. Neprisiminė mokykla mano 50 metų sukakties [1967]. Nežinau, iš kur mano auklėtiniai sužinojo mano gimimo datą, suruošė eilinį klasės žiburėlį, mane neįspėdami apie žiburėlio tikslą. Kai atvykau į žiburėlį, visi šventiškai nusiteikę mane pasveikino ir apjuosė tautine juosta, kurioje išausta žodžiai: „Sveikiname su 50 metų jubiliejumi“. Šis šiltas mano auklėtinių manęs pagerbimas man buvo daug kartų brangesnis už vėliau mokyklos suruoštus [sveikinimus su] 55 ir 60 m. jubiliejumi. Šio mano klasės žiburėlio atgarsiai negalėjo nepasiekti mokyklos administracijos. Jausdamiesi nepatogiai nutarė paminėti po 5 metų mano 55 metų jubiliejų, nors tokie jubiliejai niekur neatžymimi. Tam buvo gera proga. Mokykloje buvo minima komjaunimo organizacijos susikūrimo Lietuvoje 55 metų sukaktis. Mokyklos salėje vyko iškilmingas tos sukakties paminėjimas, tai įpareigotų mokytojų beveik per jėgą buvau nutemptas į salę ir pasveikintas 55 metų sukakties proga. Apie ruošiamą mano pasveikinimą nieko nežinojau. Šis mokyklos gestas mano atžvilgiu toli gražu nebuvo lygus prieš metus suruoštam žiburėliui mano auklėtinių.

Šiuo mano 55 metų paminėjimu, sujungtu su komjaunimo organizacijos paminėjimu, turbūt, džiaugėsi mokyklos administracija, kad vienu šūviu nušovė du zuikius, tik ne aš. Po šio pirmo mokykloje mano jubiliejaus paminėjimo mokykloje dar dirbau 5 metus iki išeinant į pensiją 1977 XI 7 dieną.

Į klausimą, kas sovietmečiu sunkino Lietuvos istorijos dėstymą, St. Šlekys atsakė:

Istorijos vadovėlių nebuvimas. Lietuvos TSR kursą dėstė prof. [Juozas] Žiugžda. Jo dėstymas buvo perdėtai persunktas ieškant lietuvių ir rusų tautų draugystės. Žiugžda – lituanistas, o dėstė istoriją pagal rusų tautai batlaižiavimo kurpalį.

Į klausimą, kuriuos savo auklėtinius mokytojas labiausia prisimena, atsakė:

Vilniaus 31-os vidurinės mokyklos II laidos [1969 m.] auklėtinius.

Į klausimą, kaip mokytojas vertina dabartinę švietimo padėtį Lietuvoje, jai atkūrus

Nepriklausomybę, atsakė:

Per lėtai gydomos padarytos okupantų Lietuvai žaizdos, dar daug trukdo senieji valdininkai vykdyti reformas. Didelis stabdys yra Seimo opozicijos skaldytojiška politika su [Česlovu] Juršėnu priešakyje. Tikiu, kad švietimo ministro [Zigmo] Zinkevičiaus vykdoma reforma padės išauginti naują Lietuvos patriotų kartą. Tikiu šviesia Lietuvos ateitimi.

1997 m. spalio.

Kai prisimenu Auklėtoją...

Kai prisimenu Auklėtoją, prieš akis iškyla besikeičiantys mokyklų vaizdai. Baigusi Šilutės 8-metę mokyklą, kurioje liko klasės draugai, prabėgusi vaikystė, gerbiami mokytojai, ir atsisveikinusi su mielais namais virš vaistinės, gražia gamta ir patirta laisve verkdama važiauvau į Vilnių.

1965 m. rudenį buvau Vilniaus 31-os vidurinės mokyklos devintokė, mokytojo Stasio Šlekio auklėtinė. Viskas man šioje mokykloje buvo neįprasta. Kai pamačiau istorijos mokytoją, kuris prisistatė kaip auklėtojas, kažkodėl pasijutau saugiai. Gal dėl jo ramaus balso, natūralios ir paprastos intonacijos, švelnios šypsenos. Ir vis dėlto, prisimenant istoriką, man asocijuojasi žodis *kontrastai*. Iš atminties išnyra *kūdikiškos* Auklėtojo akys ir raukšlėta *pagyvenusio žmogaus* kakta, staiga atsirandanti *nuoširdi šypsena ir labai labai liūdno* akys. Matydama tas kartais paraudusias, kartais nuvargusias, kartais, atrodė, kad su ašara lyg nuskriausto vaiko AKIS kažkaip intuityviai pajutau, kad tas žmogus yra labai jautrus, kažką kenčia... Labai dūrė širdį, kai pirmą kartą pertraukų metu išgirdau klasiokus Auklėtoją su vaiko akimis vadinant *senuku*: kažkodėl pagalvojau, kad niekas Jo negerbia – tik po kelerių metų perpratau, kad tai buvo malonybinis paauglių žodis...

O kokie įvairūs būdavo istoriko šypsenos niuansai: šypsodavosi ir kai *liūdno*, ir kai buvo *gera* – viską išduodavo tik žvilgsnis. Mėgdavau stebėti, kaip Jis į ką reaguoja. Visada plačiai – nuo ausies iki ausies – šypsodavosi klasės „žiburėlyje“ išgirdęs, kaip mūsų mergaičių vokalinis ansamblukas dainuodavo, ypač liaudiškas – „Ateis rudenėlis“ ir „Augo girioj ažuolėlis“ – dainas. Visai kitoks Auklėtojas būdavo per TSRS istorijos pamokas: nors būdamas *pareigingas* ateidavo gerai pasirengęs – su knygomis, žemėlapiais, kitomis priemonėmis, bet balsas būdavo duslus, akys kažkokios negyvos, dažnai žiūrėdavo tik į vieną tašką, rodos, nieko tada negirdėdavo ir nematydavo... Metamorfozė: tas pats žmogus turistiniuose žygiuose neatpažįstamai atgydavo – būdavo jaunas, gyvas, natūralus, paprastas ir draugiškas!

Studijuodama lituanistiką išgirdau, kad lietuviškoje abėcėlėje anksčiau nebūta raidžių „c“ ir „f“, kurios mums yra svetimos. Prisiminiau per istoriko pamokas ne tik tarmiškus žodelyčius „tep, tep“ vietoj „taip, taip“ tariamus, bet ir žodžius „pabrikas“, „sukrus“, „Pilipinų salos“ su tariamomis „s“ ir „p“ vietoje mums įprastų „c“ ir „f“ raidžių...

Toje tarybinėje aplinkoje imponavo Auklėtojo dorumas, kuklumas, dėmesys ir pagarba kitiems į darbą ateinant su visada išblizgintais batais, kostiumu, tautine juostele ar kaklaraiščiu po kaklu. Atsimenu kažkokią Jo atskirtį, vienišumą mokykloje ir nepa-prastą bendruomeniškumą klasės

susitikimuose, dėmesingumą ir nuoširdumą savo namuose, senamiestyje, kur ateidavome švęsti jo gimtadienio. Keista prieštara buvo Jo *reiklumas* (pavyzdžiui, pranešant tėvams apie ekskursijoje netinkamą mano brolio elgesį, dėl ko jis pelnytai gavo geros „beržinės košės“) ir *nuolankumas* mums vis nuolat prašant atidėti kontrolinį darbą ar nematant, nesigilinant, kaip mes išdykaujame bei „galiorkoje“ paslaptinai kortuojame...

Jame derėjo savotiškas *mįslingumas* su visiškai atviros vaikiškos sielos *paprastumu*, *santūrumas* ir *gebėjimas* nuoširdžiai *švęsti*: pirmam pasakyti tostą klasės susitikimuose, juokauti, linksmintis, „šposyti“. Auklėtojas buvo *objektyvus* darbštiesiems, tikslo siekiantiems, gerai besimokantiesiems ir silpniems, vargstantiems klasės draugams, *jautrus* netektis patyrusiems. Dalyvaudamas klasiokų laidotuvėse į amžinybę juos išlydėdavo šiltu žodžiu, visuomet kreipdamasis vardu kaip į šalia esantį ir girdintį asmenį, nuolat mus ragindavo lankyti klasės draugų, mokytojų kapus... Prisimenu, kaip nuoširdžiai Jis domėdavosi *auklėtiniais jau baigus mokyklą* – ir toliau vesdavo mokytojo dieną žymėdamas, kas ir dėl kokių aplinkybių neatvyko į n-tąją klasės susitikimą, Jam rūpėjo kiekvieno iš mūsų mokslai, darbai, pasiekimai ir tolesnis likimas.

Violeta Stanaitytė-Staniulionienė
2017 m. lapkritis.

Svarbesnės Stasio Šlekio gyvenimo ir veiklos datos

1917 m. lapkričio 7 d. gimė Vilkaviškio apskrities Keturvalakių valsčiaus Rakauskų kaime, Petro ir Elzbietos Šlekių vienuolikos vaikų šeimoje.

Tarpukariu mokėsi Marijampolės marijonų klasikinėje ir Rygiškių Jono gimnazijose.

1940 – 1944 m. dirbo Vartelių, Sausininkų, Alksninės pradžios mokyklose (Vilkaviškio apskr.).

1944 m. mokėsi Marijampolėje buvusioje Karo mokykloje.

1944 m. nuo vasario iki gegužės priklausė Vietinei rinktinei, kaip ir vyresnis brolis Eliziejus.

Nuo 1944 m. rudens iki 1945 m. kovo dirbo Keturvalakiuose, vėliau dėstė kūno kultūrą ir istoriją Vilkaviškio gimnazijoje.

Nuo 1945 m. rugsėjo 1 d. St. Šlekys buvo Vilniaus pirmosios berniukų gimnazijos kūno kultūros mokytoju ir Vilniaus pedagoginio instituto (VPI) istorijos fakulteto studentu.

1948/49 m. dėstė istoriją Vilniaus 1-ojoje darbo jaunimo mokykloje.

1949 m. su pagyrimu baigė Vilniaus pedagoginį institutą ir įgijo istorijos mokytojo kvalifikaciją.

Nuo 1949 m. rugpjūčio dirbo LTSR švietimo ministerijos pradinių ir vidurinių mokyklų valdybos inspektoriumi.

1950–1961 m. buvo Respublikinio mokytojų tobulinimosi instituto (RMTI) Istorijos ir TSRS konstitucijos kabineto vedėju. Tuo pat metu dirbo VPI studentų praktikos vadovu.

1960 m. spalį, dar dirbdamas RMTI, įsidarbino tuometinėje Vilniaus 38-oje septynmetėje mokykloje (Sargybų g. 4, Šnipiškės). 1962/63 m. ši mokykla buvo pavadinta 7-ąja aštuonmete, o 1966/67 – Vilniaus 31-ąja vidurine mokykla ir buvo perkelta į naujas patalpas Minties g. 3, vėliau – Tuskulėnų g. 31 Žirmūnuose.

1961 m. rudenį, tebedirbdamas šioje mokykloje, St. Šlekys dar buvo Respublikinio aukštųjų mokyklų ir mokymo įstaigų darbuotojų komiteto instruktoriumi.

1977 m. lapkričio 7 dieną, būdamas 60 metų amžiaus, Vilniaus 31-osios vid. m-klos istorijos mokytojas išėjo į pensiją.

2000 m. sausio 29 d. mirė Vilniuje. Tų metų vasario 2 dieną buvo palaidotas gimtųjų Keturvalakių (Vilkaviškio r.) kapinėse šalia tėvų ir brolių

Literatūra ir šaltiniai

Butautas-Kudirka, Rimvydas. *Mūsų šaknys*. Vilnius, 1994, p. 43.

Gvildys, Stasys. Buvo sumanus vadas ir organizatorius: Toronte, Kanadoje, mirė dim. kpt. Eliziejus Šlekys [1913–2006, Stasio Šlekio brolis, tarpukario Lietuvos karininkas, Vietinės rinktinės narys, 1949 m. emigravęs į Kanadą]. – Portr. // XXI amžius. – 2006, lapkr. 29, p. 8.

Martinionis, Antanas. *Vietinė rinktinė*. Vilnius, 1998, p. 189-191.

Mūsų mokytojui – 80 / Nijolė Sisaitė // *Dialogas*. 1997, lapkr. 21, p. 6.

Prieš šimtą metų gimęs Rakauskų kaime... / Nijolė Sisaitė // *Santaka* (Vilkaviškio r.). 2017, liepos 27, p. 5; Prieiga per internetą: <<http://www.santaka.info/index.php?sid=44897>>.

Šalavijūtė S. Į gyvenimą išeinant: [apie Vilniaus 31-osios vid. m-klos abiturientus ir jų auklėtoją Stasį Šlekį] // *Vakarinės naujienos*. 1969, birž. 23, p. 1.

Parengė Nijolė Sisaitė, Violeta Stanaitytė-Staniulionienė